

Izvještaj o misiji

Aktivnost 1.1. "Procjena, analiza i daljnje aktivnosti po ključnim faktorima za funkcionalnu organizaciju i obuku"

- Sigurnost hrane -

u okviru Projekta CARDS Twinning BA05 IB AG 01

Sarajevo, 13. – 16. novembar 2006. godine

Benno Ewert i Franz Arand

13. novembar 2006.

U 09:00 dana 13. novembra 2006. godine, održan je sastanak sa predstavnicima sa svih nivoa veterinarske uprave u Bosni i Hercegovini (BiH) i ekspertima (STE) Barbarom Meentzen, Norbertom Rehmom i Ansgarom Aschfalkom (Upravna organizacija i legislativa), te sa Bennom Ewertom i Franzom Arandom (Sigurnost hrane) u zgradi parlamenta u Sarajevu. Za informacije o programu pogledajte Dnevni red dvije STE grupe.

Cilj sastanka je bio da se predstave kako strukture tako i radni metodi na jedan sveobuhvatan način, kao i nivo usvojene legislative u BiH u sektorima upravne organizacije i legislative te sigurnosti hrane.

Nažalost, nije održana *"Prezentacija zadataka Agencije za sigurnost hrane i institucionalnog okvira za sigurnost hrane i veterinarsko javno zdravstvo u BiH"*.

Na sastanku su kolege iz BiH iznijele temeljne kritičke komentare na koje su odgovarali STE eksperti. U nastavku slijedi nekoliko istaknutih slabih tačaka koje su se potvrdile i u narednih nekoliko dana:

- Nema stalnog usaglašavanja legislative usvojene u BiH i
- Nema stalnog usaglašavanja legislative BiH sa legislativom EU (samo u nekim dijelovima)
- Odgovornosti na svim nivoima uprave nisu jasno regulisane.
- Nema redovnog i konzistentnog savjetovanja i uputa za nadležne vlasti; lokalne vlasti rade potpuno izolirane i prepuštene su same sebi
- Ne postoji nikakva ili postoji samo sporadična komunikacija između raznih vlasti i institucija – jedino na ličnom nivou
- Nije uspostavljeno redovno izvještavanje
- Nema jasnog razdvajanja državnog i privatnog komercijalnog poslovanja
- Ne vidi se naredbodavni mehanizam
- S izuzetkom veterinarskih inspektora, nema eksperata uporedivih sa inspektorima za hranu, meso i stočnu hranu u Njemačkoj

U svojim predavanjima na kraju susreta, STE eksperti dr. Ewert i dr. Arand objasnili su radne metode na odgovarajućem nivou u federalnim njemačkim državama koje su oni predstavljali.

Susret je službeno okončan u 17:30 od strane zamjenika CVO u BiH, Slaviše Kreštalice, dr vet. med. (Sekretara državnog Ureda za veterinarstvo Bosne i Hercegovine – SVO BiH).

14. Novembar 2006.

Na osnovu izvršenih priprema za ovu misiju i uvida koji su stekli STE eksperti te rezultata sastanka održanog prethodnog dana, STE eksperti su 14. i 15. novembra obišli dva objekta i Republičku upravu za inspeksijske aktivnosti Republike Srpske. Pridružili su im se g. Slaviša Kreštalica, dr vet. med, g. Sanin Tanković, dr vet. med. (oba iz SVO BiH), g. Željko Kovač, dr vet. med. (SVAB&H) iz Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH (MVTEO) i g. Edin Lendo, dr vet. med. (asistent RTA i prevodilac).

Prvo je izvršen obilazak objekta u Kantonu Sarajevo koji je pod nadzorom kantonalne veterinarske inspekcije koju vodi dr. Hasan Džinić.

Nekoliko glavnih karakteristika ovog objekta:

- Tvornica je dio **AKOVA** grupe koja u vlasništvu ima još nekoliko farmi peradi, uzgajalište, klaonicu za perad kapaciteta 4000 životinja/sat, skladište-hladnjaču, vlastitu proizvodnju stočne hrane kao i ribnjak pastrmki; AKOVA zapošljava ukupno 700 osoba
- Tvornica radi 7 godina nakon što je bila devastirana u ratu
- U tvornici se u jednoj zgradi prerađuju goveđem meso i meso peradi
- Trenutno rade 3 smjene od 115 ženskih i muških uposlenika; prerađuje se nekih 30 do 40 tona goveđeg mesa i mesa peradi
- Što se tiče mesa peradi, početni materijal proizvodi sama tvornica, a goveđe meso dolazi sa bosanskih farmi; kako to međutim nije dovoljno i predstavlja problem što se tiče kvalitete, goveđe meso se kupuje i iz Argentine
- Lepeza proizvoda: sirova kobasica, dimljena u konvencionalnim pušnicama, kuhane kobasice, konzerve
- Tvornica ima svoj veterinarski personal, dva veterinarska inspektora koji su prisutni u jednoj i drugoj smjeni.
- Tokom dnevne smjene stalno je prisutan veterinarski inspektor iz odgovorne kantonalne veterinarske inspekcije, a ostatak vremena je u pripravnosti
- U tvornici je uspostavljen koncept HACCP uz pomoć Danske prije 6 godina, kada je jedna inspekcija iz EU došla do zaključka da ne postoji adekvatan sistem kontrole
- Kompletan proizvodni proces kontroliše kantonalni veterinarski inspektor koji izdaje certifikat i za sirovi materijal za obradu i za proizvode po predstavljanju rezultata pretraga tvornice i rezultata njegovog vlastitog ispitivanja.
- Pretrage vrši Veterinarski fakultet u Sarajevu. Potrebno vrijeme: Mikrobiologija 3 dana, Botulizam (konzerve) 1 sedmica
- Problemi pri vršenju ispitivanja:
 - Nema jednoobraznih standarda i nema akreditovanih instituta za ispitivanje u BiH
 - Pretrage se u određenoj mjeri vrše van zemlje, na primjer E. Coli, O157 H7; Listerija, Campylobacter, Yersinia; pretrage koje se vrše u zemlji su Clostridia, Proteus, Salmonela (ali odstupaju od uzorka od 25 g iz legislative EU)
 - Nema definicije standarda u legislativi iz oblasti veterine i hrane
- Postoji program kontrole rezidua, uzorci se u određenoj mjeri ispituju van zemlje, troškove snosi država
- Troškove tvorničkih pretraga snosi firma
- Bliska saradnja kontrole same firme i državne kontrole; u slučaju havarije, donosi se zajednička odluka o daljem postupanju (odobrenje proizvoda ili uništavanje)
- U skorije vrijeme nije vršena revizija u tvornici od strane neke vanjske organizacije
- Jevrejski i muslimanski institut dolaze redovno da provjere da li meso odgovara vjerskim propisima
- Tvornica vrši proizvodnju samo za domaće tržište

Nakon završnih razgovora, nastavljen je put prema Banja Luci u 15:00.

15. Novembar 2006.

Održan je sastanak u 09:00 sa direktorom Republičke uprave za inspekcijske aktivnosti Republike Srpske (R.S.) u Bosni i Hercegovini, g. Slavkom Subotićem, te direktorom veterinarske inspekcije, g. Čedom Borićem.

Nekoliko glavnih karakteristika ovog Inspektorata:

- Osnovan je 01. marta 2006. godine i sastoji se od 10 Inspekcija sa 270 zaposlenih; jedna od 10 inspekcija (npr. okoliš, zdravstvo) je Veterinarska inspekcija
- Direktor smatra da su uspostavom inspektorata donekle eliminirane decentralizirane strukture procesom objedinjavanja i sinergije
- Inspektorat radi zajedno sa USAID-om na mnogim projektima, npr. trenutno radi na instalaciji jednoobrazne baze podataka na svim lokalnim nivoima (opštinama) u R.S. (spisak firmi, itd.); nadalje, preuzimaju se postojeće baze podataka, pa će svaka firma i svaki objekat biti vođeni preko njihovog jedinstvenog broja u novom sistemu
- Radni koncept ovog organa također ima podršku i na političkom nivou u R.S.
- Veoma važnim se smatraju dobri, redovni i iskreni odnosi s javnošću da bi se poboljšalo prihvatanje inspektorata u javnosti
- Veoma je važno, i u ovom trenutku veoma teško, i pitanje redovnog i trajnog dugoročnog obrazovanja inspektora. Za to je odgovorno Ministarstvo obrazovanja
- Kako se ovaj organ sastoji od 10 različitih specijaliziranih inspekcija, za njegovo upravljanje odgovorno je i uključeno mnogo različitih ministarstava; kao posljedica toga, jedan ured u inspektoratu radi samo na koordinaciji i saradnji ovih ministarstava
- Voditelji 10 inspekcija sastaju se jednom sedmično u centralnom uredu u Banja Luci da koordiniraju zajednički rad i da odgovarajuće mjere koje treba poduzeti dovedu u sklad sa trenutnom situacijom
- Glavni zadatak inspekcija je provođenje i implementacija konzistentne legislative u R.S. te da to bude neovisno o lokalnoj situaciji i okolnostima
- Iz toga razloga inspektori imaju dalekosežne nadležnosti u provođenju legislative
- Isto se odnosi i na veterinarsku inspekciju; trenutno rade 4 inspektora, ali je planirano da na kraju 2006. godine bude 8 inspektora
 - oni vrše stručni nadzor nad 35 inspektora u opštinama, a imaju i ovlaštenje da iste kontroliraju i uvode eventualne korektivne mjere
 - u slučaju da lokalni inspektori previše ovise o lokalnim okolnostima, ovi inspektori mogu vršiti i inspekcije umjesto lokalnih vlasti
 - broj inspektora u opštinama je različit po regijama i zavisi o ekonomskoj strukturi regije: inspektorat traži od regija u kojima je broj inspektora premalen da broj inspektora usklade sa datom lokalnom situacijom
- Sistem kontrola orijentiranih ka rizicima se treba uvesti u 2007. godini i svaki inspektor će biti opremljen vlastitim laptopom i printerom u 2008. godini da bi bila moguća razmjena podataka sa centralnim serverom u svakom trenutku
- U zaključku je direktor iznio mišljenje da je trenutno glavni problem vlasti unutrašnja koordinacija i komunikacija koji još uvijek nije optimalna, niti sa ministarstvima ni sa opštinama u R.S. ili drugim organima vlasti u BiH (ovdje su često prisutne razlike u nivou razvijenosti)

Nakon ovog sastanka uslijedio je obilazak objekta u opštini Banja Luka.

Nekoliko glavnih karakteristika ovog objekta:

- Tvornica se zove **LIJANOVIĆ** i pripada grupi **Mi-MO** iz Mostara
- Mi – MO grupa osnovana je krajem 1980-tih
- Ukupno postoje 3 proizvodna postrojenja na 3 lokacije sa nekih 900 uposlenih
- Najveći dio radnika (otprilike 600) radi u Mostaru
- U tvornici Lijanović koja je bila predmetom obilaska 90 uposlenih radi u tri smjene
- Svakog dana 20 tona govedine i svinjetine se obradi u sirovo meso (s prioritetom) i kuhane kobasice (konvencionalno dimljene)
- Firma ima vlastite farme goveda i svinja, kao i vlastitu klaonicu
- Međutim, sirovi materijal nije dostatan, a problem je donekle i kvalitet; zbog toga se duboko zamrznuti proizvodi kupuju iz preduzeća koja imaju odobrenja EU u Holandiji, Mađarskoj, Poljskoj, Francuskoj i Italiji
- Različiti proizvode se proizvode u svakoj od 3 tvornice grupe, sveukupno 150 proizvoda
- U 2000. godini izvršena je inspekcija od strane EU i utvrđeno je da sistem kontrole ne odgovara propisima EU
- Jedna polovina proizvoda pravi se za domaće tržište, a druga polovina se izvozi u zemlje koje nisu članice EU (na primjer u Tursku i zemlje bivše Jugoslavije)
- Kao što je bio slučaj u tvornici koja je posjećena 14. novembra 2006. godine, zaposleni prolaze zdravstveni pregled svakih šest mjeseci, uključujući pretrage fekalija i ispljuvka
- Kao što je bio slučaj i sa prvom posjećenom tvornicom, ova tvornica je spojena na glavnu vodovodnu mrežu sa pitkom vodom
- U tvornici nije uspostavljen koncept HACCP
- U tvornici su uposlena tri veterinarska inspektora, po jedan za svaku smjenu
- Organoleptičke pretrage, mjerenje pH faktora i jednostavne hemijske pretrage vrše se u vlastitoj laboratoriji tvornice
- Radnu odjeću uposlenih osigurava i čisti tvornica
- Ukupni proizvodni proces kontrolira jedan opštinski veterinarski inspektor koji izdaje certifikat i za sirovi materijal i za proizvode po predavljanju rezultata pretraga tvornice i rezultata njegovog vlastitog ispitivanja.
- Lokalni veterinarski organi su u obavezi izvještavati jednom sedmično inspektore u inspektoratu, a u slučaju posebnih okolnosti odmah, a Veterinarska inspekcija izvještava nadležno ministarstvo u R.S. dva puta godišnje
- U ostalim aspektima, nalazi su bili isti kao u slučaju prve posjećene tvornice

Nakon završnih razgovora, nastavljen je put nazad u Sarajevo u 15:00.

16. Novembar 2006.

Dana 16. novembra 2006. godine u 09:00 održan je drugi sastanak sa predstavnicima veterinarske uprave na svim nivoima u Bosni i Hercegovini (BiH), na kojem su STE eksperti napravili prvu procjenu njihove misije u zgradi parlamenta u Sarajevu.

STE eksperti su preko Power Pointa predstavili svoje utiske i nalaze, te ostavili dovoljno prostora za diskusiju u kojoj su iznesene bitne tačke.

Brojni predstavnici raznih organa iskoristili su pruženu mogućnost za intenzivnu diskusiju.

STE eksperti dali su prve preporuke na osnovu njihovog cjelokupnog iskustva iz proteklih nekoliko dana. Najavili su pripremu proširenog i detaljnog Izvještaja o misiji koji će sadržavati te preporuke.

Preporuke

1. Ured za veterinarstvo BiH (SVO) i Agencija za sigurnost hrane (FSA, koje je trenutno obavezna izvještavati direktno Premijera) i njihove usluge trebaju biti smještene u jednom ministarstvu na nivou BiH – najbolje u Ministarstvu poljoprivrede:

- tu je dostupno neophodno poznavanje i razumijevanje činjenica
 - tu treba formulirati i provoditi svu legislativu za čitav lanac prehrane
 - Jedina osnova legislative treba biti zakonodavstvo EU;
- Slijedeće uredbe EU trebaju sačinjavati osnovu za sigurnost hrane:

178/2002/EC Uredba Evropskog parlamenta i Vijeća od 28. januara 2002. g. kojom su utvrđeni opšti principi i uvjeti zakona o hrani, osnovana Evropska agencija za sigurnost hrane i utvrđeni postupci u pitanjima sigurnosti hrane
izmjene i dopune: 1642/2003

852/2004 UREDBA (EC) EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 29. aprila 2004.g. o higijeni prehrambenih proizvoda
ispravka u OJ L 226 (25.06.2004, p. 3)

853/2004 UREDBA (EC) EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 29. aprila 2004.g. kojom su utvrđena pravila higijene za hranu životinjskog porijekla
ispravka u OJ L 226 (25.06.2004, p. 22)
izmjene i dopune: 2074/2005, 2076/2005

854/2004 UREDBA (EC) EVROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 29. aprila 2004.g. kojom su utvrđena pravila organizacije službenih kontrola proizvoda životinjskog porijekla namijenjenih ljudskoj prehrani
izmjene i dopune: 882/2004, 2074/2005, 2076/2005
ispravka u OJ L 226 (25.06.2004, p. 83)

2073/2005 Uredba Komisije od 15. novembra 2005. g. o mikrobiološkim kriterijima za prehrambene proizvode
ispravka: OJ No. L, 278, 10.10.2006, p. 32, OJ No. L 283, 14.10.2006, p. 62

2074/2005 Uredba Komisije od 05. decembra 2005.g. kojom je utvrđeno provođenje mjera za određene proizvode u skladu sa Uredbom (EC) No 853/2004 Evropskog parlamenta i Vijeća, kao i za organizaciju službenih kontrola u skladu sa Uredbom (EC) No 854/2004 Evropskog parlamenta i vijeća, te Uredbom (EC) No 882/2004 Evropskog parlamenta i Vijeća, kojom je ukinuta Uredba (EC) No 852/2004 Evropskog parlamenta i Vijeća i izvršene izmjene i dopune Uredbi (EC) No 853/2004 i (EC) No 854/2004.

2075/2005 Uredba Komisije od 05. decembra 2005. kojom su utvrđena pravila službenih kontrola prisustva Trihinele u mesu

2076/2005 Uredba komisije od 05. decembra 2005.g. kojom su utvrđeni prelazni aranžmani za provođenje Uredbi (EC) No 853/2004, (EC) No 854/2004 i (EC) No 882/2004 Evropskog parlamenta i Vijeća i izvršene izmjene i dopune Uredbi (EC) No 853/2004 i (EC) No 854/2004

882/2004 Uredba (EC) Evropskog parlamenta i Vijeća od 29. aprila 2004.g. o službenim kontrolama koje se vrše u svrhu potvrde poštovanja zakona o hrani i stočnoj hrani i pravila o zdravlju životinja i dobrobiti životinja
ispravka u OJ L 191 28.5.2004, p. 1
izmjene i dopune: 776/2006

- Po ovom osnovu, kroz legislativu prilagođenu situaciji i uvjetima u BiH treba utvrditi odgovornost za sve upravne nivoe i za laboratorije (državne ili privatne) i eventualno za privatna lica koja rade po nalogu države.

Pojedinačnim pravnim i fizičkim licima treba dati konkretne zadatke koje imaju provesti u okviru njihove odgovornosti. Ovaj priručnik treba imati karakter legislative i uvijek ga treba ažurirati da bude u skladu sa datom situacijom.

2. Oba organa, Ured za veterinarstvo BiH (SVO) i Agencija za sigurnost hrane (FSA) trebaju imati ista prava.

SVO treba biti odgovoran za borbu sa zaraznim bolestima, dobrobit životinja, granične inspekcije, kontrolu i nadzor veterinarskih lijekova, uklanjanje životinjskih lešina i kontrolu stočne hrane, uključujući i pružanje neophodnih laboratorijskih kapaciteta.

FSA treba obrađivati sva pitanja sigurnosti hrane kako životinjskog tako i neživotinjskog porijekla i biti odgovorna za osiguravanje neophodnih laboratorijskih kapaciteta.

Oba organa trebaju blisko saradivati u slučaju preklapanja nadležnosti po nekim pitanjima, te zajedno utvrditi njihova pojedinačna područja odgovornosti. U slučaju da se ne može postići sporazum, Ministarstvo poljoprivrede može odlučiti o područjima odgovornosti koja spadaju pod njihov stručni i uslužni nadzor.

Oba organa trebaju imati obavezu redovnog izvještavanja Ministarstva poljoprivrede. Oba organa u budućnosti trebaju biti objedinjena zajedno jer legislativom EU (VO (EC) 178/2002) nije predviđena njihova odvojenost.

3. I SVO i FSA trebaju vršiti stručni nadzor nad upravom u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Distriktu Brčko (FBiH, RS i DB). Subordinacija službe treba u početku ostati u FBiH, RS i DB. Oba organa trebaju biti odgovorni po pitanju stručnog nadzora da se ista konzistentna prava primjenjuju svuda. FBiH, RS i DB ne mogu imati pravo stvarati vlastita stručna prava. Na njima je samo da utvrde provođenje stručnih prava u okviru njihovih struktura pošto će nadzor službe ostati pri nadležnim ministarstvima u FBiH, RS i DB.

SVO i FSA će davati upute odgovornim stručnim organima redovnim konsultacijama i pisanom komunikacijom (uz kompjutersku podršku), a u pojedinačnim slučajevima će pružati stručnu podršku u slučaju teških pitanja. SVO i FSA trebaju osigurati jednoobraznu primjenu legislative u FBiH, RS i DB putem

- a) redovnog izvještavanja,
- b) kontrola na terenu vršenjem monitoringa odgovornih organa.

FBiH, RS i DB također imaju odgovornost čuvanja materijala za izvršavanje zadataka. U tu svrhu treba biti osiguran budžet od strane vlade BiH (Ministarstvo poljoprivrede), koji treba prilagoditi po pojedinačnim strukturama. FBiH, RS i DB će svake kalendarske godine podnositi puni izvještaj vladi (Ministarstvu poljoprivrede) o namjenskom korištenju ovog budžeta. Nadalje, budžet uvijek treba uključivati i vlastito finansijsko učešće FBiH, RS i DB.

SVO i FSA imaju pravo, u slučaju da odgovarajući odgovorni organi u FBiH, RS i DB počine prekršaj, da privremeno zamijene direktore tih organa odgovarajućim uposlenicima SVO ili FSA.

Povrh svega ovoga, SVO i FSA vrše stručni nadzor državnih laboratorija u okviru njihovog područja odgovornosti.

4. Paralelno sa prilagođavanjem legislative EU i uprave, preduzećima koja su uporediva sa onima koja su obišli STE eksperti dati će se sveobuhvatna podrška da dobiju odobrenje od EU. Ova preduzeća trebaju biti primjeri standardnih preduzeća kojima će se jasno pokazati drugim preduzećima da se naponi uloženi u postizanje visokih standarda higijene isplate.
5. U srednjem roku treba stvoriti uvjete za obuku stručnog osoblja – uporedivog sa inspektorima hrane, mesa i stočne hrane u Njemačkoj – da bi se podržao rad veterinarskog osoblja.
6. Laboratorije odgovorne za ispitivanje hrane moraju vršiti ispitivanja prema jednoobraznim standardima i trebaju nastojati da što prije postanu akreditovane.

Rezime

Dva STE stručnjaka smatraju da je misija bila uspješna za obje strane.

Kako u predavanjima tako i u brojnim diskusijama, STE eksperti su imali brojne prilike da prenesu svoje znanje u vezi sa konkretnim sugestijama i pitanjima.

Iz diskusija sa kolegama iz BiH vrlo brzo je postalo jasno da se ovakvi sastanci između njih samih održavaju po prvi put.

Svi su bili zahvalni na sugestijama, pomoći i smjernicama koje su dali STE eksperti.

STE eksperti se nadaju da su ovom misijom doprinijeli atmosferi konstruktivne saradnje na stručnom nivou daleko iznad političkih granica.

Dr B. Ewert

Dr F. Arand